

ประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง

วิชิต ไชยชนะ^{a*}, เกษมชาติ นเรศเสนีย์^b และบุญเรือง ศรีเหรียญ^b

The Effectiveness of Thai Local Wisdom Management in the Area of Lower Northern Region

Wichit Chaichana^{a*}, Kasemchart Naressenie^b and Boonrueng Sriharun^b

^aสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 13180

^bวิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 13180

^aPublic Administration, Graduate School, Walaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage,
Amphur Klong Luang, Pathum Thani, 13180

^bCollege of Innovative Management, Walaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage,
Amphur Klong Luang, Pathum Thani, 13180

*Corresponding author. E-mail address: vichit2544@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง 2) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง และ 3) เสนอแนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง บทความนี้ศึกษาโดยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงปริมาณ ดำเนินการโดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน โดยใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ การวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการโดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 คน ที่เลือกแบบเจาะจง ผลการวิจัย พบว่า 1) ประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนล่าง โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.81$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความยั่งยืน อยู่ในระดับสูงสุด รองลงมา ได้แก่ การสร้างรายได้, คุณภาพชีวิต และการมีภูมิคุ้มกัน ($\bar{X} = 4.07, 3.87, 3.80, 3.77$) ตามลำดับ 2) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลและการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนล่าง มี 8 ประการ เรียงตามลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ การสร้างองค์ความรู้, การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น, นโยบายและแผน, การรู้คุณค่า, การพัฒนา, การใช้ประโยชน์, การมีส่วนร่วม, ภาวะผู้นำ ซึ่งปัจจัยทั้ง 8 ประการดังกล่าว สามารถอธิบายความผันแปรของประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ 75.90% ($R^2 = .759$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ข้อเสนอแนะทางในการปรับปรุงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง จากการสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเชิงลึก พบการดำเนินการที่สำคัญ 8 ประการ คือ (1) ควรสร้างองค์ความรู้โดยสนับสนุนให้ชุมชนมีความสนใจที่จะสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น (2) ควรอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้ชุมชนมีกระบวนการในการจัดกิจกรรมที่เป็นระบบ (3) ควรจัดทำนโยบายและแผนงานของชุมชนโดยวางแผนปฏิบัติงานที่แน่นอน (4) ควรส่งเสริมการรู้คุณค่าของชุมชนโดยสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้คนในสังคมกับสิ่งแวดล้อม (5) ดำเนินการพัฒนาชุมชนให้มีการคิดสร้างสรรค์โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัย (6) พัฒนาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ (7) เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปองค์กรบุคคลด้วยการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (8) พัฒนาให้ชุมชนมีภาวะผู้นำที่เหมาะสม สามารถสร้างอิทธิพลในการจัดสรรและจัดการองค์การกลุ่มบุคคลให้ปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ เพื่อให้บรรลุผลเป้าหมาย

คำสำคัญ: ประสิทธิผล การบริหารจัดการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง

Abstract

The purposes of this article were 1) To present the study's result of the effectiveness of local wisdom management in lower Northern region, 2) To present factors influencing the effectiveness of local wisdom management in lower Northern region and 3) To recommend the model for factor adjustment affecting the local wisdom management in lower Northern region. This article was a mixed method. 400 samples were selected by stratified method. The qualitative study was conducted by using structured interviewing 25 key informants who were selected purposively from the administrators, the leaders of community producers, local wisdom community enterprise. The data were analyzed by using content analysis consisted of translation, interpretation and analysis. The findings were as follows : 1. The effectiveness of local wisdom management in lower north region overall was at high level ($\bar{X} = 3.81$) considering each facet it was found that the sustainability was at a highest level, Secondly the income earning, life quality, immunization was ($\bar{X} = 4.07, 3.87, 3.80, 3.77$) respectively. 2. Factors affecting the effectiveness of local wisdom management lower north region comprised 8 important factors ranging from the most to the least as follows: knowledge building, local wisdom conservation, plan and policy, value awareness, development, utilization, participation, leadership. Those 8 items could explain the variation of the effectiveness of local wisdom management at 75.90% (R Square = .759) significantly different at .05 level. 3. The recommendation for the adjustment of factors affecting the local wisdom management in lower northern region. According to the sample and interviews a major insights were as follows: 1) Knowledge building by supporting the community, 2) They should conserve the local wisdom by allowing the community to manage their own process, awareness stimulating in value, 3) They should make community plan and policy by certain operational plan, 4) They should promote the value awareness of the community by building the relationship between the people and the environment naturally, 5) Develop the creative community by using local wisdom based to reform the community, 6) Develop and utilize the local natural resources in production, 7) Promote the community participation by local wisdom management in the form of personal body involving the decision making, 8) Develop the appropriate leadership enabling them to provide and organize their organization and individual body for fully willingness to achieve the goal.

Keywords: Effectiveness, Management, Thai Local Wisdom, The Area of Lower Northern Region

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนในท้องถิ่น อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์แต่ละท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้เลือกสรรปรุงแต่งพัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์รวมและมีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย เป็นองค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้การแก้ปัญหาการจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทยภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านการตลาดการแก้ปัญหา ด้านการผลิตและการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งภูมิปัญญาเป็น

มรดกสมบัติล้ำค่าที่ปู่ ย่า ตา ยาย บรรพชนได้สร้างสรรค์และรักษาเชื้อแห่งปัญญาเอาไว้ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้เป็นฐานข้อมูลเพื่อให้ได้มีการสร้างสรรค์และทำหน้าที่ตามสมควรกับกาลเวลาสภาพแวดล้อมสังคม เศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปจากที่กล่าวมา แสดงให้เห็นภูมิปัญญาเป็นรากฐาน ก่อเกิดความรู้และพัฒนาไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นวิทยาการทางปัญญาและวัตถุเครื่องมือเครื่องใช้สิ่งอำนวยความสะดวกตามมากมายที่สนองตอบความต้องการของมนุษย์ ในปัจจุบันสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) การสร้างภูมิคุ้มกันของประเทศเพื่อให้ประเทศไทยสามารถรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องสร้างและใช้ประโยชน์จากภูมิคุ้มกันประเทศ กระแสการเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการในเวทีเศรษฐกิจโลกมีการเชื่อมโยงเศรษฐกิจการค้าต่อกันอย่างไร้พรมแดน

และรวดเร็ว โดยใช้เทคโนโลยีด้านสารสนเทศเข้ามาเป็นจักรกลสำคัญในการติดต่อสื่อสาร มีการแข่งขันอย่างเสรีขยายวงกว้างลึกและรุนแรงมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการกลยุทธ์เพื่อเอาชนะคู่แข่งอย่างรวดเร็ว มีการนำสิ่งใหม่ๆ เข้ามาใช้กีดกันทางการค้ามากขึ้น โลกเปลี่ยนแปลงรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มองโลกเป็นตลาดทั้งหมด มองหา จุดเด่น จุดด้อย โอกาส ปัญหา อุปสรรค และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง เศรษฐกิจการค้าโลกจำเป็นต้องรู้ว่าจะต้องรู้ว่าจะขณะนี้โลกมีการเปลี่ยนแปลงในด้านใดบ้างที่ควรให้ความสนใจ เพื่อปรับตัวและก้าวให้ทันกับสถานการณ์ การปรับเปลี่ยนองค์การ เช่น การปรับโครงสร้างขององค์การให้มีประสิทธิภาพทันสมัยทันต่อสถานการณ์ การปรับแนวทางการบริหารงานสมัยใหม่ ซึ่งการบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขององค์การเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญและผลักดันให้เกิดผลสำเร็จ เพื่อจะนำองค์การให้สามารถดำเนินกิจการเข้าสู่การแข่งขันในเวทีโลกให้สามารถยืนอยู่ได้ปัจจุบัน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development: HRD) เป็นหัวใจหลักของหลายองค์การ เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์เป็นเรื่องที่สำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จขององค์การ ซึ่งทุกองค์การมุ่งที่จะให้ทรัพยากรมนุษย์ของตนมีความรู้ ความสามารถ และเต็มใจปฏิบัติงานอยู่ตลอดเวลา การดำเนินงานขององค์การต่างๆ จะประสบความสำเร็จมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในภารกิจหน้าที่รับผิดชอบในระดับใดก็ขึ้นอยู่กับระดับคุณภาพของคนเรียงลำดับความสำคัญตั้งแต่ผู้นำสูงสุดขององค์การผู้บริหารหัวหน้าหน่วยงานและผู้ปฏิบัติงานทุกคน ซึ่งจะส่งผลไปถึงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้มีความเจริญเติบโตอย่างมั่นคงและด้วยเห็นว่า มนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าสูงสุด เพราะคนเป็นกลไกทำให้เกิดงานงานที่มีคุณภาพ ต้องเกิดจากคนที่มีคุณภาพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในรัชกาลปัจจุบันทรงมีพระราชดำรัสว่า “จะต้องพัฒนาคนเพื่อพัฒนาประเทศ” ผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษา เพื่อให้ทราบถึงประสิทธิภาพวิธีการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขต

พื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง ว่าสามารถสร้างคุณภาพชีวิต สร้างความยั่งยืน สร้างรายได้ และมีภูมิคุ้มกัน ให้กับชุมชนได้อย่างไร และปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาปรับปรุง แก้ไข ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อให้ผลการวิจัยเป็นไปตามกรอบการวิจัยและครอบคลุมเป้าหมาย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการวิจัยไว้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง
3. เพื่อเสนอแนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง

สมมติฐานของการวิจัย

จากการศึกษาและสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานไว้ ดังนี้

1. การบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างมีประสิทธิผลระดับมากขึ้น
2. ปัจจัยทุกตัวมีอิทธิพลและสามารถบ่งชี้ประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างแตกต่างกัน
3. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางตัวที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง สูงกว่าเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ทราบผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง
2. ทราบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอื่นๆ และของชุมชนในเขตพื้นที่อื่นๆ
3. ทราบหลักการ วิธีการ สภาพปัญหา และข้อเสนอแนะการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ
4. ชุมชน กลุ่ม องค์กร หน่วยงาน ที่มีการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถนำประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นไปปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การบริหารจัดการ หมายถึง การใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ ดำเนินกิจการตามกระบวนการของการวางแผน การจัดการ การดำเนินงาน และการควบคุมการใช้ทรัพยากรทางด้านบุคคล การเงิน ข้อมูลข่าวสาร และสิ่งก่อสร้างทางกายภาพ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์กร การตระหนักถึงความสามารถ ความถนัด และความมุ่งมั่น ด้านความเจริญก้าวหน้า ในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์กรควบคู่ไปด้วย สำหรับความหมายของการบริหาร และการจัดการนั้น มีความใกล้เคียงกัน และในปัจจุบันนิยมใช้คำใดคำหนึ่งแทนกันหรือใช้ทั้งสองคำรวมกัน ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้คำว่า การบริหารจัดการ แทนความหมายของทั้งคำว่าบริหารและการจัดการ
2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ตัวแปรต้นที่ส่งผลต่อตัวแปรตาม ซึ่งในการวิจัยในครั้งนี้ หมายถึง ตัวแปรที่เกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการบริหาร

จัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งมี 2 ด้านคือ ด้านความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้านการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่มีอำนาจสนับสนุนให้ชุมชน สามารถบริหารจัดการได้บรรลุวัตถุประสงค์เกิดประสิทธิผลประกอบด้วย 1. การรู้คุณค่า 2. การอนุรักษ์ 3. การใช้ประโยชน์ 4. การเพิ่มมูลค่า 5. การพัฒนา 6. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี 7. การมีภาวะผู้นำ 8. การมีส่วนร่วม 9. การทำงานเป็นทีม 10. ความผูกพันต่อองค์กร 11. นโยบายและแผน 12. การสร้างองค์ความรู้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ตัวแปรด้านความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย

1. การรู้คุณค่า หมายถึง จุดมุ่งหมายในการสร้างความสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้คนในสังคมกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ทั้งหมด ทั้งความสัมพันธ์ที่ดีในครัวเรือน ความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชนและสังคม ความสัมพันธ์ที่ดีต่อสภาพแวดล้อม ทั้งในทางธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงความสัมพันธ์ที่ดีกับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

2. การอนุรักษ์ หมายถึง กระบวนการ หรือกิจกรรมที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบ เริ่มจากการพัฒนาโดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่า แก่นสารและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญา ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วยและพร้อมที่จะช่วยกันสืบทอดสิ่งที่ดีงามให้คงอยู่ต่อไป

3. การใช้ประโยชน์ หมายถึง ในชุมชนต่างๆ ได้อาศัยทรัพยากรธรรมชาติในการประกอบอาชีพ และนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายสินค้า และการบริการต่างๆ เพื่อทำให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้นสะดวกสบายมากขึ้น

4. การเพิ่มมูลค่า หมายถึง การทำให้ลูกค้าหรือผู้รับประโยชน์ ได้รับในสิ่งที่ต้องการเพิ่มขึ้นจากเดิม หรือเป็นการทำให้ค่าอัตราส่วนระหว่างผลประโยชน์ที่ได้รับการเปรียบเทียบกับต้นทุนที่ต้องเสียไปเพิ่มขึ้น

5. การพัฒนา หมายถึง ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐาน ในการรวมกลุ่มการพัฒนา อาชีพควรรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี มาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

6. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี หมายถึง การใช้เทคโนโลยีและสารสนเทศอย่างเหมาะสม คือ รากฐานสำคัญ และเป็นสิ่งจำเป็นอันจะขาดมิได้ในการพัฒนาประเทศ เพราะสารสนเทศเป็นที่มาของความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่จะสร้างให้เกิดมูลค่าเพิ่ม และการพัฒนาองค์ความรู้ ทั้งในด้านการผลิต การจัดการ การตลาด และการแปรรูปผลิตภัณฑ์

2.2 ตัวแปรด้านคุณภาพการบริหารจัดการ

7. การมีภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถที่ชักจูงให้บุคคล หรือเป็นผู้ซึ่งสามารถมีอิทธิพลในการจัดสรรและจัดการต่อสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ มากกว่าคนอื่น ๆ ในองค์การและสามารถจูงใจให้ผู้อื่น กลุ่มบุคคล ปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ เพื่อทำให้เป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้บรรลุผล ปฏิบัติตามความคิดเห็นของตนได้

8. การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปองค์คณะบุคคล ประกอบด้วย มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมดำเนินการ มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการประเมินผล

9. การทำงานเป็นทีม หมายถึง สภาพการทำงานร่วมกันของคณะกรรมการภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย ทีมแก้ปัญหา ทีมงานบริหารโดยตนเอง ทีมประสานข้ามสายงาน และทีมเสมือนจริง

10. ความผูกพันต่อองค์การ หมายถึง ความภาคภูมิใจที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการ มีความพยายามแสวงหาความรู้ความสามารถมาปรับปรุง

พัฒนาการทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย และต้องการที่จะดำรงไว้ซึ่งการเป็นกรรมการภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดไป ประกอบด้วย ความศรัทธาของภูมิปัญญาท้องถิ่น ความทุ่มเทต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น และความภักดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น

11. นโยบายและแผน หมายถึง การคาดการณ์ล่วงหน้า ถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ แล้ว กำหนดนโยบายและแผนปฏิบัติงานเป็นแนวทางในการทำงาน ในอนาคต ให้ตรงเป้าหมายที่ต้องการ โดยการกำหนดงานที่จะทำ วิธีทำ และวัตถุประสงค์รายย่อยของการทำงานนั้น ๆ ขึ้นไว้ล่วงหน้า เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของบุคลากรทุกฝ่าย ประกอบด้วย นโยบาย และการวางแผน

12. การสร้างองค์ความรู้ หมายถึง มีความสนใจที่จะสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทและตอบสนองต่อเป้าหมายของชุมชน มีการรวบรวมบุคลากรที่สนใจในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น มีคณะทำงาน ศึกษา ค้นคว้าเรียบเรียง และตรวจสอบองค์ความรู้และวิธีปฏิบัติไว้เป็นแนวทางในอนาคต

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้และกระบวนการในการแก้ปัญหา การพัฒนา เพื่อสร้างผลผลิต หรือการจัดการด้วยเทคนิควิธี และวิธีการอย่างเหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนไทย ได้รับการพัฒนา สืบสาน และสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ที่แสดงให้เห็นเป็นความรู้แจ้งชัด (Explicit Knowledge) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2555, น. 212) และความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2555, น. 527) ซึ่งผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาใน 3 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มเกษตรกรรม 2. กลุ่มการแพทย์แผนไทย 3. กลุ่มโภชนาการ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 กลุ่มเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง ในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนามาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้

3.2 กลุ่มการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง ในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

3.3 กลุ่มโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง ในการเลือกสรร ประดิษฐ์ และปรุงแต่ง ถนอมอาหาร ได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่างๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

4. ประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความสำเร็จหรือผลลัพธ์ ในการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรลุวัตถุประสงค์ ที่พึงปรารถนานั้นคือ ผลปฏิบัติงานไม่ว่าจะเป็นผลผลิต (ผลกระทบ/ผลลัพธ์) ได้ผลตรงตามผลที่คาดหวังไว้เป็นที่พึงพอใจของประชาชนจากการดำเนินการของชุมชน หน่วยงานในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง ได้แก่ ด้าน 1. ด้านคุณภาพชีวิต 2. ด้านความยั่งยืน 3. ด้านการสร้างรายได้ 4. ด้านภูมิคุ้มกัน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 ด้านคุณภาพชีวิต หมายถึง การนำสิ่งที่ได้จากการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ เพื่อส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจ โดยพิจารณาจาก การนำสิ่งที่ได้จากการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเพิ่มรายได้ และลดรายจ่าย ในการดำรงชีวิตประจำวัน มาสร้างสรรค์พัฒนา ชุมชน สังคม และสภาพแวดล้อมภายในสังคมมาพัฒนาความสามารถในการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น และส่งผลต่อการประกอบอาชีพ

4.2 ด้านความยั่งยืน หมายถึง การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างพอเพียง ต่อความจำเป็นเท่านั้น และมีการอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไปการลดการบริโภคที่มากเกินไปจนจำเป็น และการลดของเสีย การรักษาความหลากหลาย การสนับสนุนเศรษฐกิจและการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

4.3 ด้านการสร้างรายได้ การเข้าใจทรัพยากรของตนเองว่า มีจุดแข็งอยู่ตรงไหน ผลคืออะไร ใช้อะไร

ขายอะไรได้อย่างยั่งยืน มีรูปแบบของการสร้างรายได้ เพื่อให้ชุมชนมีอาชีพเลี้ยงครอบครัวและนำผลประโยชน์ไปกระจายสู่ผู้ที่ด้อยโอกาสกว่าตนเอง

4.4 ด้านภูมิคุ้มกัน หมายถึง ความจำเป็นที่ต้องสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมแก่คนทุกกลุ่ม ให้ความสำคัญกับการสร้างความเท่าเทียมกันของโอกาสและการมีส่วนร่วม เพื่อให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพและมีความเป็นธรรม ประชาชนสามารถปรับตัวเข้ากับความเปลี่ยนแปลงและสามารถบริหารจัดการความเสี่ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทุกคนในสังคมไทยมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ได้รับโอกาสในการประกอบสัมมาอาชีพอย่างเท่าเทียมกัน สามารถเข้าถึงบริการทางสังคมและทรัพยากรอย่างเป็นธรรม และได้รับการคุ้มครองทางสังคมอย่างทั่วถึง เพื่อป้องกันมิให้ตกอยู่ในวงจรความยากจน และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างทั่วถึง

5. บุคคล หมายถึง คนที่มีหน้าที่ มีส่วนเกี่ยวข้องในตำแหน่ง ผู้นำ หัวหน้า ประธาน เจ้าหน้าที่ สมาชิก หรือประชาชนผู้มีส่วนได้เสีย ในชุมชน กลุ่ม องค์กร หน่วยงานฯ นั้นๆ

6. ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนในองค์กร หน่วยงานที่มีการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละด้าน ด้านใดด้านหนึ่ง หรือทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มการแพทย์แผนไทย และกลุ่มโภชนาการ ที่มีระบบบริหารจัดการที่ดี 72 แห่ง

7. ภาคเหนือตอนล่าง หมายถึง พื้นที่เขตภาคเหนือตอนล่าง จำนวน 9 จังหวัด ได้แก่ 1. จังหวัดอุตรดิตถ์ 2. จังหวัดพิษณุโลก 3. จังหวัดเพชรบูรณ์ 4. จังหวัดสุโขทัย 5. จังหวัดตาก 6. จังหวัดกำแพงเพชร 7. จังหวัดพิจิตร 8. จังหวัดนครสวรรค์ 9. จังหวัดอุทัยธานี

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงปริมาณ ดำเนินการโดยศึกษากลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน ที่เลือกมาจากสมาชิกภูมิปัญญา 72 หน่วย ในกลุ่ม

เกษตรกรรม กลุ่มโภชนาการ กลุ่มการแพทย์แผนไทย และเป็นผู้ประกอบการกลุ่มผลิตชุมชน วิสาหกิจชุมชน ที่ได้รับรางวัลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ระดับประเทศ 5 ดาว และ/หรือเคยส่งออกไปยังต่างประเทศ โดยใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ด้วยตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ ทาโร ยามาเน ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ที่มีค่าความเชื่อมั่น 0.973 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานด้วยการทดสอบความแปรปรวนทางเดียว และการวิเคราะห์การถดถอยแบบขั้นตอน การวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการโดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 คน ที่เลือกแบบเจาะจง จากผู้บริหาร ผู้นำผู้ประกอบการกลุ่มผลิตชุมชน วิสาหกิจชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง และวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ประกอบด้วยการแปลความ ตีความและวิเคราะห์

เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปตามระเบียบวิธีการวิจัยและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยไว้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมโครงการวิจัยเป็นขั้นตอนการเตรียมโครงการวิจัยตามระเบียบวิธีการดำเนินการวิจัย โดยผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับปัจจัยของความพร้อมที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการ รวมถึงศึกษาวรรณกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ รวมทั้งข้อมูลพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง ที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำมาจัดทำโครงการวิจัย โดยขอคำแนะนำความคิดเห็นในการจัดทำโครงการวิจัย จากอาจารย์ที่ปรึกษา และนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อเสนอขออนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ

ประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง สร้างและพัฒนาแบบสอบถาม นำไปทดลองใช้และปรับปรุงข้อบกพร่องของเครื่องมือ เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่กำหนด วิเคราะห์และแปลผลการวิเคราะห์ ข้อมูลทางสถิติแบ่งเป็น 7 ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์และกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยการวิเคราะห์เอกสารแนวคิดทฤษฎี และการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นบุคลากรในแวดวงการศึกษาจำนวน 5 ท่าน ด้วยแบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interviews) เพื่อนำข้อมูลมากำหนดตัวแปร ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง

ชั้นที่ 2 การสร้างและพัฒนาเครื่องมือวิจัย โดยนำข้อมูลตัวแปรต่างๆ ที่ได้มาสร้างเป็นแบบสอบถามตามกรอบแนวคิดการวิจัย และตามข้อ เสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา จากนั้นนำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน พิจารณาตรวจสอบหาความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) นำผลที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าดัชนี ความสอดคล้อง IOC (Item of Objective Congruence Index) จากนั้นนำเครื่องมือที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ มาแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ และนำผลที่ได้เสนออาจารย์ผู้ควบคุมงานวิจัย แล้วนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาคำนวณหาค่าการหาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้วิธีสัมประสิทธิ์แอลฟา (Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α : Coefficient Alpha) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามรายฉบับเท่ากับ 0.973

ชั้นที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยนำแบบ สอบถามไปใช้ในการสอบถามระดับการปฏิบัติ ของบุคคลที่อยู่ในชุมชนกลุ่ม องค์การ หน่วยงาน ที่มีการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง 9 จังหวัด ได้แก่ 1. จังหวัดอุตรดิตถ์ 2. จังหวัดพิษณุโลก

3. จังหวัดเพชรบูรณ์ 4. จังหวัดสุโขทัย 5. จังหวัดตาก 6. จังหวัดกำแพงเพชร 7. จังหวัดพิจิตร 8. จังหวัดนครสวรรค์ 9. จังหวัดอุทัยธานี ทั้งสิ้น 72 หน่วยประกอบการ

ขั้นที่ 4 เก็บข้อมูลเชิงปริมาณ จากแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) จำนวน 400 คน เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ จากแบบสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นการสัมภาษณ์ และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จำนวน 25 คน

ขั้นที่ 5 นำข้อมูลเชิงปริมาณ จากแบบสอบถามนำมาวิเคราะห์ถดถอยพหุ (Multiple Regression Analysis) แบบ Stepwise Regression Analysis นำมาสร้างสมการพยากรณ์ เพื่อค้นหาตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้เป็นแนวทางพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นและการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปร

ขั้นที่ 6 สรุปข้อมูล เชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ

ขั้นที่ 7 สรุปผลการวิจัยรายงานการวิจัยทำเล่มสมบูรณ์ (Final Report)

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

จากคำกล่าวที่ว่า ภูมิปัญญาทำให้ชาติและชุมชนผ่านพ้นวิกฤติและดำรงความเป็นชาติ หรือชุมชนได้ ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรรโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุลภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังเอื้อ

ประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนและมั่นคงต่อไป

จากการศึกษาประสิทธิภาพการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนล่างในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นนำมาอภิปราย เพื่อสรุปให้ทราบถึงข้อเท็จจริงโดยมีการนำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาอ้างอิงสนับสนุน หรือขัดแย้งได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ประสิทธิภาพการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนล่าง โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.81$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความยั่งยืน อยู่ในระดับสูงสุด ($\bar{X} = 4.07$) รองลงมา ได้แก่ ด้านการสร้างรายได้ ($\bar{X} = 3.87$) ด้านคุณภาพชีวิต ($\bar{X} = 3.80$) และด้านมีภูมิคุ้มกัน ($\bar{X} = 3.77$) ตามลำดับ โดยด้านการสร้างความยั่งยืนที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดนั้น เนื่องจากชุมชนได้มีการบริหารจัดการที่ดีทำให้มีโอกาสได้รับการพัฒนาทักษะฝีมือการทำงาน ทำให้สามารถใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างยั่งยืน และมีความพอเพียงตามความจำเป็น ลดการบริโภคที่ฟุ่มเฟือย และสามารถลดของเสียที่มากเกินความจำเป็น ส่วนด้านมีภูมิคุ้มกันที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำสุดนั้น เนื่องจากการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังไม่สามารถปรับใช้ให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว จนไม่สามารถสร้างความเท่าเทียมกันในสังคม ทั้งในด้านการสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพ ความเป็นอยู่ของครอบครัวและชุมชนที่เท่าเทียมกันได้ ซึ่งการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างมีประสิทธิภาพโดยรวมอยู่ในระดับมากขึ้นไป เป็นไปตามสมมติฐานที่ 1 ของการวิจัยซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (ประยุตต์ ปยุตโต) (2543, น. 65) ให้จำกัดความของคำว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สนองความต้องการของปัจจุบัน โดยไม่ทำให้ประชาชนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถของเขา ในการที่จะสนองความต้องการของเขาเอง และ เกษม

จันทร์แก้ว (2545, น. 173-193) การใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืน ก็คือ การใช้ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมตามศักยภาพของสิ่งแวดล้อมนั้น เมื่อใช้แล้วต้องไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรนั้น เกิดความต้อยใช้ตลอดเวลา โดยมีสต็อกเป็นตัวให้ผลผลิตจะไม่สามารถทำได้และส่งผลกระทบต่ออนาคต ทรัพยากรมีใช้ในอนาคต และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สันยจุลพงศธร (2549, น. 223) ที่แสวงหาทางออกให้กับโรงสีชุมชนในมิติใหม่ คือ “เศรษฐกิจชุมชนทางเลือกเพื่อความยั่งยืน” โดยขอรับการอยู่ร่วมกันต่อสู้และใช้เครื่องมือพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนชนบทและชุมชนเมืองที่ยากจนให้เป็นแรงงานที่มีคุณภาพและมีทางเลือกในการดำเนินชีวิตและสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์ (2556, น. 61-78) พบว่าด้านการท่องเที่ยวที่ต้องอาศัยความรู้ทั้งศาสตร์ทางวิชาการในการพัฒนาและการจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน โดยเน้นศิลปด้านการสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวหรือจุดขายให้กับแหล่งท่องเที่ยว โดยต้องให้ความสำคัญในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านความต้องการนักท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยว ชุมชน โดยต้องวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกที่จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ โดยมุ่งเน้นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ต้องมีหลากหลาย อาทิ ธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม ความปลอดภัย เป็นต้น

2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลและการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนล่าง ประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ 8 ประการ เรียงตามลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ การสร้างองค์ความรู้, การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น, นโยบายและแผน, การรู้คุณค่า, การพัฒนา, การใช้ประโยชน์, การมีส่วนร่วม, ภาวะผู้นำ ซึ่งปัจจัยทั้ง 8 ประการดังกล่าว สามารถอธิบายความผันแปรของประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ 75.90 % (R Square = .759) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนล่าง สรุปผลจากการสร้าง

สมการพยากรณ์ การวิเคราะห์การถดถอยพหุ (Multiple Regression Analysis) แบบ Stepwise ปัจจัยทุกตัวมีอิทธิพลและสามารถบ่งชี้ประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างแตกต่างกัน เป็นไปตามสมมติฐานที่ 2 ของการวิจัยซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศรีณย์ ชูเกียรติ (2541, น. 14) ได้ให้ความหมายขององค์ความรู้ในองค์การว่า หมายถึง ความรู้ในการทำบางสิ่งบางอย่าง (Know How หรือ How To) ที่เป็น ไป อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่กิจการอื่น ๆ ไม่สามารถจะกระทำได้ ซึ่งถือเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีความสำคัญในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน รวมทั้งทำให้ธุรกิจ สามารถดำรงอยู่ได้ในระยะยาว ความรู้เป็นความคิดรวบยอด หมายถึง ข้อมูล การศึกษา การถ่ายทอด ข้อคิดเห็น การเรียนรู้ และสิ่งเร้าทางสมอง ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายว่า การจัดการความรู้ที่ดีนำมาซึ่งการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดผลดีต่อองค์การโดยรวมและสอดคล้องกับงานวิจัยของ เดชณรงค์ วัฒนพันธุ์ (2551, น. 211) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ ประสิทธิผลการบริหารจัดการของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตภาคกลาง ประกอบด้วย บรรยากาศการปฏิบัติงาน การตัดสินใจ วิสัยทัศน์ การติดต่อสื่อสาร ความผูกพันองค์กร การมีส่วนร่วม นโยบายและแผน เป็นปัจจัยที่สามารถพยากรณ์ ประสิทธิผลการบริหารจัดการของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตภาคกลาง ได้ร้อยละ 78.70

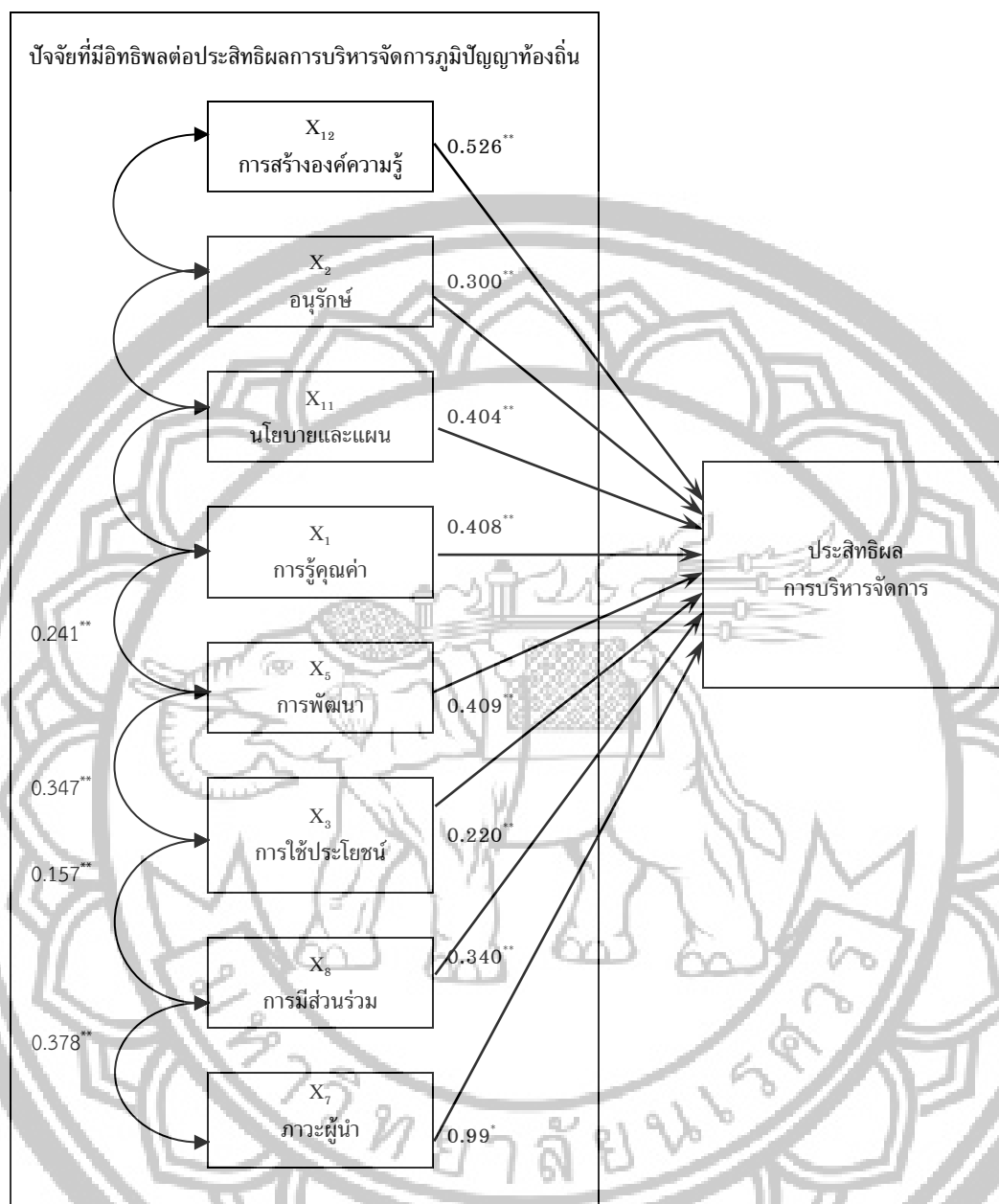
3. ข้อเสนอแนะทางการปรับปรุง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง จากการสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเชิงลึกพบการดำเนินการที่สำคัญ 8 ประการ คือ (1) ควรสร้างองค์ความรู้ โดยสนับสนุนให้ชุมชนมีความสนใจที่จะสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนให้มีการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน มีการตรวจสอบองค์ความรู้และวิธีปฏิบัติไว้เป็นแนวทางในอนาคต (2) ควรอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้ชุมชนมีกระบวนการในการจัดกิจกรรมที่เป็นระบบ และปลูกจิตสำนึกให้เห็น

คุณค่าและความสำคัญของประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น (3) ควรจัดทำนโยบายและแผนงานของชุมชนโดยวางแผนปฏิบัติงานที่แน่นอนให้เป็นแนวทางในการทำงานในอนาคตให้ตรงเป้าหมายและสอดคล้องกับแผนงานของชุมชน (4) ควรส่งเสริมการรู้คุณค่าของชุมชน โดยสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้คนในสังคมกับสิ่งแวดล้อมทั้งในทางธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว (5) ดำเนินการพัฒนาชุมชนให้มีการคิดสร้างสรรค์โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัยและควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอด (6) พัฒนาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ให้เกิดประโยชน์ทางการผลิต การจำหน่าย และการบริการอย่างประหยัดและเหมาะสม (7) เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ในรูปองค์คณะบุคคล ด้วยการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ดำเนินการการรับผลประโยชน์และการประเมินผล (8) พัฒนาให้ชุมชนมีภาวะผู้นำที่เหมาะสม สามารถสร้างอิทธิพลในการจัดสรรและจัดการองค์การ กลุ่มบุคคลให้ปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ เพื่อให้บรรลุผลเป้าหมายและสอดคล้องกับงานวิจัยของ สำเนียง รัตนวิไลวรรณ (2550, น. 131-139) พบว่า การแพทย์พื้นบ้าน (Traditional Medicine) เป็นภูมิปัญญาในการดูแล และบำบัดรักษาโรค ที่เกิดจากประสบการณ์ตรงของผู้คนในชุมชน ซึ่งทางองค์การอนามัยโลก (WHO) ได้มีนโยบายให้ประเทศสมาชิก ส่งเสริมการผสมผสานการแพทย์พื้นบ้านเข้าไปในระดับการดูแลสุขภาพของชาติ เพื่อตอบสนองปัญหาสุขภาพ และงานบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิอย่างเหมาะสม มีการสนับสนุนให้มีความวิจัยต่างๆ และจัดทำคำแนะนำเกี่ยวกับการควบคุม

ให้เป็นมาตรฐานในองค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้าน เพื่อเป็นการแสดงถึงประสิทธิผล คุณภาพและความปลอดภัยของการแพทย์พื้นบ้าน สนับสนุนในการเก็บรักษาองค์ความรู้การแพทย์ดั้งเดิมและสมุนไพร เพื่อสร้างความมั่นใจด้านความปลอดภัย ประสิทธิภาพและคุณภาพ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภาดา แจ่มกระจ่าง (2556, น. 69-84) ความจำเป็นด้านพื้นฐาน เป็นความต้องการจำเป็นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพมีชีวิตอยู่ ยากี่เป็นหนึ่งในปัจจัย 4 ที่มนุษย์มีความจำเป็นต้องใช้ให้มีชีวิตอยู่อย่างปกติสุข การสืบทอดองค์ความรู้จากบรรพบุรุษกันมาอย่างยาวนานจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นในการใช้ยาสมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดรักษาโรคต่างๆ นั้น เป็นสิ่งที่หาได้ง่ายในเขตพื้นที่ จึงทำให้มีค่าใช้จ่ายในการบำบัดรักษาถูกกว่าแพทย์แผนปัจจุบัน

บทสังเคราะห์งานวิจัย

ผลการศึกษาความสัมพันธ์ตามกรอบแนวคิดการวิจัย ปัจจัย X_1 การเพิ่มมูลค่า, X_6 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี, X_9 การทำงานเป็นทีม, X_{10} ความผูกพันต่อองค์การไม่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง ผู้วิจัยจึงปรับปรุงเส้นทางประสิทธิผลใหม่ ให้สอดคล้องกับผลการวิจัยตามสมการพยากรณ์ประสิทธิผลการบริหารจัดการและสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง ดังแสดงตามรูปที่ 1

รูปที่ 1 รูปแบบการปรับปรุงประสิทธิผลการบริหารจัดการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างตามผลการวิจัย
ที่มา : (วิจิต ไชยชนะ, 2557, น. 199)

จากรูปที่ 1 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีอิทธิพล และเกี่ยวข้องกับประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง ด้วยการสร้างสมการพยากรณ์ประสิทธิผลการบริหารจัดการและวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีอิทธิพลและเกี่ยวข้องกับประสิทธิผลการบริหารจัดการกับประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญา

ท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลและเกี่ยวข้องกับประสิทธิผลการบริหารจัดการประกอบด้วย ปัจจัย X_{12} การสร้างองค์ความรู้ มีอำนาจพยากรณ์ ประสิทธิภาพสูงสุดมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผล 0.526** ปัจจัย X_2 การอนุรักษ มีอำนาจพยากรณ์ ประสิทธิภาพรองจากการสร้างองค์ความรู้มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผล 0.300** ปัจจัย X_{11}

นโยบายและแผน มีอำนาจพยากรณ์ ประสิทธิภาพรองจากการอนุรักษ์ มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผล 0.404^{**} ปัจจัย X_1 การรู้คุณค่า มีอำนาจพยากรณ์ ประสิทธิภาพรองจากนโยบายและแผน มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผล 0.408^{**} ปัจจัย X_5 การพัฒนา มีอำนาจพยากรณ์ ประสิทธิภาพรองจากการรู้คุณค่า มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผล 0.409^{**} ปัจจัย X_3 การใช้ประโยชน์ มีอำนาจพยากรณ์ ประสิทธิภาพรองจากการพัฒนา มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผล 0.220^{**} ปัจจัย X_8 การมีส่วนร่วม มีอำนาจพยากรณ์ ประสิทธิภาพรองจากการใช้ประโยชน์ มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผล 0.340^{**} ปัจจัย X_7 ภาวะผู้นำ มีอำนาจพยากรณ์ ประสิทธิภาพรองจากการมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผล 0.99^{**}

ส่วน ปัจจัย X_4 การเพิ่มมูลค่า, X_6 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี, X_9 การทำงานเป็นทีม, X_{10} ความผูกพันต่อองค์การ เป็นปัจจัยที่มีอำนาจการพยากรณ์ประสิทธิผล การบริหารจัดการน้อยที่สุด ไม่สามารถสร้างสมการพยากรณ์ จึงนำออกจากผังเส้นทางประสิทธิผล

แต่ X_4 การเพิ่มมูลค่า, X_6 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี, X_9 การทำงานเป็นทีม, X_{10} ความผูกพันต่อองค์การ ก็ยังมีความสัมพันธ์กับปัจจัยอื่น ๆ และประสิทธิผล การบริหารจัดการ แสดงว่า X_4 การเพิ่มมูลค่า, X_6 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี, X_9 การทำงานเป็นทีม, X_{10} ความผูกพันต่อองค์การ ก็มีความจำเป็นและเป็นที่คาดหวังของการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างมาก ถึงแม้ว่าจะมีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างน้อยก็ตาม

ข้อเสนอแนะ

ประสิทธิผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง จะเป็นประโยชน์ในด้านการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปองค์คณะบุคคล โดยเฉพาะในการนำไปประยุกต์ ในการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์และเพื่อการศึกษาวิจัย โดยมีรายละเอียด คือ

1. ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

จากผลการวิจัยที่ค้นพบ ผู้วิจัยขอเสนอแนะในระดับนโยบาย ควรมีการพัฒนาระบบและกลไก ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชนในการขับเคลื่อน โดยมีเป้าหมายสูงสุดเพื่อให้ “ชุมชนเข้มแข็ง เศรษฐกิจฐานรากมีความมั่นคงอย่างยั่งยืน” ชุมชนได้รับการสนับสนุนการบริหารจัดการที่ดี ทำให้มีโอกาสได้รับการพัฒนาทักษะฝีมือการทำงาน ทำให้สามารถใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างยั่งยืน และมีความพอเพียงตามความจำเป็น ลดการบริโภคที่ฟุ่มเฟือยและสามารถลดของเสียที่มากเกินไปจนความจำเป็น และรัฐควรสนับสนุนส่งเสริม เน้นให้ทุกคนต้องขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายร่วมกัน เกี่ยวกับปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่ การส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น นโยบายและแผน, การรู้คุณค่า, การพัฒนา, การใช้ประโยชน์, การมีส่วนร่วมของประชาชน, ภาวะผู้นำ การส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาการบริหารจัดการชุมชน การส่งเสริมการพัฒนาระบบกลไกและกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนาสมรรถนะองค์การในการทำงานเชิงบูรณาการ มุ่งหวังให้ประชาชนในหมู่บ้านมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและภูมิปัญญาท้องถิ่น ยกย่องผู้ส่งเสริมกิจสร้างสรรค์ เห็นควรพัฒนาผู้ผลิตผู้ประกอบการ และการตลาด ควรส่งเสริมการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเผยแพร่สู่เวทีโลก ควรพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยองค์ความรู้และนวัตกรรม และควรเพิ่มประสิทธิภาพกลุ่มผู้ผลิต ผู้ประกอบการและเครือข่าย ควรส่งเสริมช่องทางการตลาด ควรสืบค้นรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น สืบสานและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน

2. ข้อเสนอแนะระดับหน่วยปฏิบัติ

หน่วยงานของรัฐควรบริหารจัดการฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชนให้มีประสิทธิภาพ ควรมีความร่วมมืออย่างจริงจังจากหน่วยงานเครือข่ายในการดำเนินงาน ควรศึกษาค้นคว้า วิจัยและพัฒนาใหม่ๆ ที่มาสนับสนุนการดำเนินงานตามภารกิจ ควรมี

เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยกัน ควรใช้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และการสื่อสารให้เอื้อต่อการสนับสนุนการบริหารจัดการและการตัดสินใจต่อการดำเนินงานภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรสร้างกระแสความตื่นตัวการอนุรักษ์วิถีไทย การดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นและชุมชน ควรรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ และการเปิดเสรีทางการค้าในกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยกัน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรทำการวิจัย เรื่อง ประสิทธิภาพผลการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในเขตพื้นที่ให้ครอบคลุมภูมิภาคอื่น ๆ ซึ่งแต่ละภาคมีบริบทแตกต่างกัน

3.2 จากผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยการเพิ่มมูลค่า, การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี, การทำงานเป็นทีม, ความผูกพันต่อองค์การเป็นปัจจัยที่มีอำนาจการพยากรณ์ประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้อยที่สุด ไม่สามารถสร้างสมการพยากรณ์ แต่ก็มีความสัมพันธ์กับปัจจัยอื่น ๆ และประสิทธิภาพการบริหารจัดการ แสดงว่า ปัจจัยดังกล่าวก็มีความจำเป็นและเป็นที่คาดหวังของการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างมาก ถึงแม้ว่าจะมีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างน้อยก็ตาม ควรนำปัจจัยเหล่านี้ไปทำการวิจัยซ้ำอีกครั้งว่าผลจะเป็นอย่างไร เพื่อหาทางปรับปรุง แก้ไข การเพิ่มมูลค่า, การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี, การทำงานเป็นทีม, ความผูกพันต่อองค์การ ซึ่งแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้คาดหวังอย่างสูง ในการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

เกษม จันทรแก้ว. (2545). การจัดการสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสาน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เดชณรงค์ วัฒนพันธุ์. (2551). ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตภาคกลาง. ปรินญาณิพนธ์ปรินญาณดุขภูษิติต ไม่ได้รับการตีพิมพ์, มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.

พระธรรมปิฎก (ประยุตต์ ปยุตโต). (2543). การพัฒนาแบบยั่งยืน (พิมพ์ครั้งที่7). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลดคิมทอง.

รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์. (2556). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อำเภอปัว จังหวัดน่าน. วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน, 6(1), 61-78.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2555). พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

วิจิต ไชยชนะ. (2557). ประสิทธิภาพการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง. ปรินญาณิพนธ์ปรินญาณดุขภูษิติต ไม่ได้รับการตีพิมพ์, มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

ศรัณย์ ชูเกียรติ. (2541). “องค์ความรู้” ในองค์การกลยุทธ์เพื่อความสำเร็จภายใต้สภาวะการณปัจจุบัน. เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการองค์ความรู้ในองค์การ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ธุรกิจปริทัศน์.

สุนัย จุลพงศธร. (2549). การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมกับแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเพื่อทางเลือกที่ยั่งยืน. ปรินญาณิพนธ์ปรินญาณดุขภูษิติต ไม่ได้รับการตีพิมพ์, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

สุภาดา แจ้งกระจ่าง. (2556). การแพทย์พื้นบ้าน ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก. วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 10(2), 69-84.

สำเนียง รัตนวิไลวรรณ. (2550). ประเมินผลโครงการจัดบริการการแพทย์แผนไทยในสถานบริการสาธารณสุขของรัฐตามระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า. วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 5(2), 131-139.